

KAISA KORTEKALLIO

Miksi tutkia kirjallisuutta kun maailma palaa?

Elsi Hyttinen & Karoliina Lummaa (toim.), *Sotkuiset maailmat. Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus*. Nykykulttuuri, Jyväskylän yliopisto 2020, 379 s.

Turun yliopistolla on jo pitkään kehitetty posthumanistisia ja erityisesti uusmaterialistisia lähestymistapoja taiteeseen ja kirjallisuuteen. *Sotkuiset maailmat. Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus* on tästä kollektiivisesta työstä ja erityisesti samannimisestä tutkimusprojektista nouseva artikkelikokoelma. Se jatkaa *Posthumanismi*-kokoelman (2014)¹ viitoittamalla tiellä ja osittain samalla tekijäjoukollakin, mutta pureutuu tarkemmin juuri kirjallisuudentutkimuksen teoreettisiin ja menetelmällisiin kysymyksiin. Suomenkielisenä ja suomenkieliseen kirjallisuuteen paneutuva kokoelma on tärkeässä asemassa, kun jalkautetaan posthumanistista lähestymistapaa suomalaiselle opetus- ja tutkimuskentälle. Tekijät ja toimittajat tiedostavat tämän erityisaseman: teksti on kauttaaltaan huolellisesti viitoitettua eikä mikään käsite jää kääntämättä.

Elsi Hyttisen ja Karoliina Lummaan ansiokas johdantoartikkeli asettaa posthumanistisen kirjallisuudentutkimuksen niin teoreettiseen kuin institutionaaliseenkin kontekstiin. Kytkeällä posthumanismin kysymykset muun muassa monitieteisyyteen, representaatiokritiikkiin ja kritiikin kritiikkiin se onnistuu avaamaan myös laajempaa kysymystä ihmistieteellisen tutkimuksen tilasta ja tulevaisuudesta kulttuuristen ja ympäristöllisten murrosten ajassa.

Kriisitietoisuus on siis se kokoelmaa läpäisevä ja yhdistävä tekijä, joka asettaa pakottavan kysymyksen kirjallisuudentutkimuksen maailmallisesta merkityksestä. Posthumanistista lähestymistapaa on usein moitittu liian teoreettiseksi: kritiikin yhtenä kärkenä on ollut, että teoreettinen sisänpäinlämpiävyys

estää posthumanismia muotoutumasta poliittisesti vaikutusvaltaiseksi ajattelutavaksi. Joitain *Sotkuiset maailmat* -kokoelman teksteistä voitaisiin pitää tämän kritiikin havainnoillistuksina – mitä poliittista merkitystä vaikkapa diffraktiivisella metodilla tai heikon ajattelun nyansseilla voisi olla?

Omassa Viirus-teatterin *Toinen luonto* -näytelmää (2018, ohj. Anni Klein) käsittelevässä artikkelissaan Hyttinen esittää kysymyksen näin: ”Eikö tilanteessa, jossa kaikkien meidän tulisi olla kaduilla, opiskella ekologiaa ja systeemitieteitä tai hankkiutua politiikan ytimeen, taiteista puhuminen ole väärin suunnattua energiaa?” (337). Hyttinen toteaa, ettei voi kieltää asemaansa ja valtaansa kirjallisuudentutkijana, joten siitä asemasta käsin hänen on toimittava – mutta miten? Millä tavoin kirjallisuudentutkimus voi haastaa ajattelun ja kulttuurin ihmiskeskeisyyttä, millä tavoin se voi ajatella toisin ja kurottaa kohti materiaalista ja ei-inhimillistä?

Näihin kysymyksiin kukin kokoelman artikkeli vastaa omalla

tavallaan. Kokoelman perusteella näyttäisi siltä, että posthumanistista tutkimusotetta voi kehitellä ainakin kahdella tavalla: teroittamalla alati käsitteellisiä välineitään tai asettamalla yhteyteen materiaalsen ja kokemuksellisen kanssa. Kokoelman parhaissa teksteissä nämä fokukset palvelevat toisiaan. Erityisesti Elli Lehikaisen luenta Essi Kummun romaanista *Lasteni tarina* (2014) sekä Helinä Äären oivaltava tulkinta kuolleista kanoista suomalaisessa kirjallisuudessa onnistuvat pysyttelemään sekä teoreettisten että materiaalistien hankaluuksien parissa. Lehikoinen analysoi huolellisesti Kummun romaanin muotoilemaa käsitystä keskosina syntyneistä lapsista ja osoittaa, kuinka nämä ”keskeneläväiset” eivät asetu ihmisen muottiin. Ääri lukee esiin sen spesistisen väkivallan, joka helposti jäisi ihmiskeskeisen luennan varjoon – hän näyttää, kuinka broilereiden syöminen ja käsittely rakentaa spesististä hierarkiaa Mikko Rimmisen *Nenäpäivässä* (2010) ja Kari Hotakaisen *Klassikossa* (1997). Äären teksti on kaikessa maailmallisuudessaan edustava esimerkki posthumanistisen lukutavan mahdollisuuksista: se lähtee liikkeelle siitä, että oikeista kanoista välittäminen on mahdollinen ja arvokas valinta, ja antaa tämän lähtökohdan ohjata kirjallisuuden teorian ja tulkinnan muodostumista.

Kokoelma kurottaa poliittiseen myös historiallisemmin orientoituneilla tavoilla: Lea Rojola luo analyysillaan tilaa Nils-Aslak Valkeapään runoudelle, sekä käännöksiä että alkuperäisessä saamenkielisessä muodossaan, ja saamelaiselle ymmärrykselle paikasta ja kuulumisesta. Kaisa Kurikka ja Katri Aholainen lukevat artikkeleissaan

”Onko lukeminen sittenkin liian hidasta, liian marginaalista? Eikö taide itsessään riitä – mihin tarvitaan tutkijaa?”

Yrjö Kokon tuotantoa ja osoittavat, millä tavoin se on ollut osallisena sekä kansallisuus- että luonnollisuuskäsitysten muotoutumisessa. Nämä tekstit tekevät näkyväksi posthumanistista ymmärrystä siitä, miten soveliaan ihmisyyden rajoja on tuotettu kansallisessa politiikassa ja kulttuurissa.

Hyttisen ja Lummaan mukaan tuleamme tarvitsemaan ”kokonaan uuden kulttuurisen käsikirjoituksen voidaksemme elää maailmassa, jossa resursseja ei tulekaan koko ajan lisää ja jossa luonnon kiertokulkuun aiheuttamamme häiriöt muuntavat oman elämämme ehtoja” (15). Vaikka pelkkä toisin lukeminen ei riitäkään muutosvoimaksi, kirjallisuudentutkija voi osallistua poliittiseen toimintaan hahmottelemalla esiin tätä kulttuurista käsikirjoitusta. Hyttinen ja Lummaa pitävät posthumanistisen politiikan kannalta tärkeinä askeleina kritiikin kritiikkiä, materiaalista käännettä ja affektivistista käännettä: kääntymistä pois paranoisista, temaattisia kipukohtia etsivästä tutkijan mallista ja kohti kaudonkirjallisten tekstien käsittämistä osana materiaalien toimijuuksien verkostoa. Esimerkkeinä materialis-

tisista lähestymistavoista he nostavat esiin felskiläisen ”liittoutumisen tekstin kanssa” (20) ja deleuze-guattarilaisen, affektiivisen ”eläimeksi-tulemisen” (22). Lisäksi he painottavat, että erityisesti ympäristökriisien tutkiminen kulttuurisina ilmiöinä vaatii vuoropuhelua humanististen tieteiden ja luonnontieteiden välillä. Tätä ympäristöhumanistista otetta kaivattaisiin suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen kentällä enemmänkin – *Sotkuisten maailmojen* kokonaisuudessaan se jää pieneen sivuosaan.

Jos kirjallisuus ymmärretään materiaalisesti ja affektiivisesti vaikuttavana, siis maailmallisena, voidaan ajatella, että posthumanistinen kirjallisuudentutkimus voi pyrkiä kulttuuriseen muutokseen yhtäältä ihmiskeskeisyyden kriittisen puruskelun, toisaalta vaihtoehtoisten menetelmien ja näkökulmien kehittämisen kautta. Tässä hitaassa ja sotkuisessa työssä teoreettisten nyanssien puominen on tärkeää: siinä missä feministiaktivistille henkilökohtainen on poliittista, (uus)materialistiselle ajattelijalle teoreettinen on maailmallista.

Kuitenkin, edelleen, on kysyttävä

kokeelman kanssa: miksi tutkia kirjallisuutta kun maailma palaa? Onko lukeminen sittenkin liian hidasta, liian marginaalista? Eikö taide itsessään riitä – mihin tarvitaan tutkijaa? Hyttinen vastaa artikkelissaan: ”ehkä taiteentutkimuksen tehtävä on olla megafoni. Kerätä muutoksen ääniä, systematisoida niitä, koettaa osaltaan raivata tietä kielelle, joka pystyisi käsittelemään maailman muuttumista” (353). Hyttiselle tämä oivallus kytkeytyy erityisesti subliimin kauhun tuottamaan varmuuksien purkautumiseen, epävarmuuden tilaan jossa kokemuksen merkitykset on neuvoteltava uudelleen. Posthumanistiselle kirjallisuudentutkijalle tarjoutuu näin erityisen epämukava ja epäkiitollinen tehtävä: pitää auki epävarmuuden tilaa niin (kauan), että uusille merkityksille jää tilaa muodostua. Auki jää, mihin se riittää.

Viitteet

- 1 Kokoelman arvio on julkaistu *niin & näin* numeron 2/15 verkkotekstinä. Verkossa: netn.fi/artikkeli/humanismin-jalkeensa-jattamat-ihmiset-elaimet-ja-objektit